

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Казахский национальный университет имени аль-Фараби
Филология факультеті
Филологический факультет
«Орыс тілі мен мәдениеті» орталығы
Центр «Русский язык и культура»

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-ның 90-жылдығына арналған
**«ҒЫЛЫМ МЕН ҚОҒАМНЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ:
ТІЛ, ИННОВАЦИЯ, МӘДЕНИЕТ»
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ФОРУМЫ**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ ФОРУМ
«ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ НАУКИ И ОБЩЕСТВА:
ЯЗЫК, ИННОВАЦИИ, КУЛЬТУРА»,
посвященный 90-летию КазНУ имени аль-Фараби**

2024 жылдың 14-16 қазаны
14-16 октября 2024 года

**ҒЫЛЫМИ ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ
СБОРНИК НАУЧНЫХ ТРУДОВ**

Алматы, 2024

<i>Тлеужан Д.</i> Мектеп оқушыларына көркем шығармаларды оқыту арқылы тұлға қалыптастырудың ролі	293
<i>Полатбек Г.Ж.</i> Шерхан Мұртаза мен Шыңғыс Айтматов шығармашылығындағы рухани сабақтастық	296
<i>Құрманхан А.Р.</i> Общациональная идея «Мәңгілік Ел»: познание и воспитание	301
<i>Муратбаев А.А.</i> Цифрландыру дәуірінде қазақ халық ертегілерін жаңғырту	306
<i>Мәтбек Н.Қ., Аубакирова Б.Б.</i> Жаксылық Сәмитұлы шығармаларындағы көркемдік әлем	309
<i>Кәдірхан Е.Ж.</i> Анализ произведений Абдул-Хамида Мархабаева по определению теоретических особенностей жанра научной фантастики	314
<i>Отызбаева Р.Н.</i> Эрих Мария Ремарк «Батыс майнанында өзгеріс жоқ» романындағы ер адам бейнесі	319
<i>Тлебалдықызы Г.</i> Қазақ әдебиетіндегі заманауи жұмбақ ерекшеліктері	325
<i>Бекезина Т.А.</i> Телеграм-канал как средство Lifelong Learning для изучающих русский язык как иностранный	330
<i>Аманжолова Д.Б.</i> Digital humanitaristic: корпусная лингвистика в казахстанском контексте	334
<i>Любвиная А.</i> Использование инструментов КЛИЛ в преподавании русской литературы иностранным учащимся (тезисы)	338
<i>Iskakbayeva A.</i> Integrating digital tools into specialized translation pedagogy	340
<i>Туманова А.Б.</i> Элективный курс «Экология языка» - важная составляющая профессиональной подготовки филологов	348
<i>Салханова Ж.Х., Шаршова Р.Н.</i> Digital технологии в лингвистическом образовании	355
<i>Касымова Р.Т.</i> Развитие критического мышления на основе разноуровневых заданий по русскому языку	361
<i>Чжун Мухуэй, Сюй Хун.</i> Культурный обмен на Шелковом пути: межкультурный диалог в древней литературе	367
<i>Акашева А.О., Сегизбаева М.А.</i> Роль и значение корпусных технологий в формировании навыков языковых компетенций у будущих педагогов при изучении цветообозначения «белый»	375
<i>Жаналина И.М.</i> Роль информационных технологий в преподавании филологических дисциплин	382
<i>Zhunishbayeva A.S., Begaliyeva S.B.</i> Digital Humanities capabilities in the preparation of scientific projects	385
<i>Макимова Г.Т.</i> Цифровые технологии в преподавании филологических дисциплин	388
<i>Байғунакова А.С., Бегалиева С.Б.</i> Роль проектной деятельности в развитии междисциплинарных компетенций у будущих учителей	394
<i>Саяхмет С.С.</i> Система упражнений как условие эффективной языковой подготовки профессионального филолога	398
<i>Уразбаева Ж.А.</i> Развитие языковой культуры в условиях мегаполисов	401
<i>Сарсекеева Н.К.</i> Символика леса в одноименной пьесе А.Островского и его интерпретации	407
<i>Хегай В.М.</i> Языковая экономия как отличительный признак русского рекламного текста	412
<i>Еркебекова Э.К.</i> Публицистический дискурс как вид институционального дискурса	417
<i>Ковалева Е.Г.</i> Ресурсные возможности и преимущества инфографического текста для работы на уроках РКИ	420

4. Сәмитұлы Ж. Атамекен: әңгіме, хикаяттар. 1-том. – Алматы: Көкжиек горизонт, 2024. – 484 б.
5. Сәмитұлы Ж. Атамекен: әңгіме, хикаяттар. 2-том. – Алматы: Көкжиек горизонт, 2024. – 472 б.
6. Сәмитұлы Ж. Қаһарлы Алтай. Тарихи трилогия. Бірінші кітап. – Алматы: Көкжиек горизонт, 2023. – 566 б.

АБДУЛ-ХАМИД МАРХАБАЕВТЫҢ ҒЫЛЫМИ ФАНТАСТИКА ЖАНРЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН АЙҚЫНДАУ ХАҚЫНДА ЖАЗҒАН ШЫҒАРМАЛАРЫНА ТАЛДАУ

КӘДІРХАН Е.Ж.¹, ӘБДИМАНҰЛЫ ӨМІРХАН¹
¹әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
(Алматы, Қазақстан)
eldikon@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада қазақ әдебиетіндегі ғылыми фантастика жанрының көрнекті өкілі Абдул-Хамид Мархабаевтың шығармашылығы мен ғылыми еңбектері талданады. Мархабаев ғылыми фантастиканы тек қиял-ғажайып әңгіме емес, ғылым мен технологияның болашақтағы ықтимал әсерлерін зерттейтін маңызды пән ретінде қарастырған. Мақалада автордың фантастика жанрындағы негізгі теориялық тұжырымдары, оның ішінде «ғылыми қиял» және «гипотетикалық эксперимент» ұғымдары қарастырылады. Сондай-ақ, өз еңбектеріндегі ғылыми гипотезалар, технологиялық болжамдар мен ғылыми ізденістері жан-жақты талданып, олардың философиялық және этикалық мәні ашылады. Мархабаевтың еңбектері ғылым мен әдебиеттің тоғысында жаңа көркем әлем құрып, болашақ туралы терең ойларға жетелейді. Мақаланың мақсаты – Мархабаевтың ғылыми фантастикаға қосқан үлесін айқындап, оның шығармашылық ерекшеліктерін көрсету.

Түйін сөздер: Абдул-Хамид Мархабаев, ғылыми-фантастика жанры, ғылыми гипотеза, ғылыми қиял, әдебиет пен ғылым тоғысы.

Аннотация. В статье анализируется творчество и научные работы Абдул-Хамида Мархабаева, видного представителя жанра научной фантастики в казахской литературе. Мархабаев рассматривал научную фантастику не только как сказания о фантазии, но и как важную дисциплину, изучающую возможные последствия науки и технологий в будущем. В статье рассматриваются основные теоретические положения автора в жанре фантастики, включая понятия «научное воображение» и «гипотетический эксперимент». Также подробно анализируются научные гипотезы, технологические прогнозы и научные исследования в его работах, а также раскрываются их философское и этическое значение. Работы Мархабаева создают новый художественный мир на стыке науки и литературы, побуждая к глубоким размышлениям о будущем. Цель статьи – определить вклад Мархабаева в научную фантастику и продемонстрировать особенности его творчества.

Ключевые слова: Абдул-Хамид Мархабаев, жанр научной фантастики, научная гипотеза, научное воображение, стык литературы и науки.

Abstract. This article analyzes the work and scientific contributions of Abdulkhamid Markhabaev, a prominent representative of the science fiction genre in Kazakh literature. Markhabaev viewed science fiction not merely as tales of fantasy but as an important discipline that explores the potential impacts of science and technology in the future. The article discusses the author's main theoretical concepts in the genre of science fiction, including the notions of "scientific imagination" and "hypothetical experiment." It also provides a comprehensive analysis of the scientific hypotheses, technological forecasts, and scientific inquiries presented in his works, exploring their philosophical and ethical implications. Markhabaev's works create a new artistic world at the intersection of science and literature, leading to profound reflections on the future. The aim of the article is to highlight Markhabaev's contribution to science fiction and demonstrate the distinctive features of his creative work.

Keywords: Abdulkhamid Markhabaev, science fiction genre, scientific hypothesis, scientific imagination, intersection of literature and science.

Кіріспе. Ғылыми фантастика - әдебиеттің ерекше жанры, ол ғылым мен қиялдың қиылысында тұрған, болашаққа негізделген шығармашылық бағыт болып табылады. Қазақстанда бұл жанрдың дамуына үлкен үлес қосқан жазушылардың бірі - Абдул-Хамид Мархабаев. Ол тек фантаст-жазушы ғана емес, ғылыми фантастика жанрының теориялық негіздерін де зерттеген ғалым. Оның еңбектері фантастика мен ғылымның тоғысын көрсетіп қана қоймай, әлеуметтік-философиялық мәселелерді де қамтиды. Абдул-Хамид Мархабаев ғылыми фантастика теориясын қазақ әдебиетінде алғашқылардың бірі болып зерттеген тұлға. Оның еңбектерінде фантастика жанрының өзгешелігі, оның әдебиеттегі орны, сюжеттік құрылымы және ғылыми сала ретінде дамуы туралы терең теориялық талдаулар жасалған. Мархабаевтың еңбектері фантастиканың оқырманға әсерін, оның болашақ қоғамның идеалдарын көрсетуге ықпалын қарастырады.

Мақалада Мархабаевтың ғылыми еңбектеріндегі фантастика жанрының теориялық мәселелері нақты мысалдар арқылы түсіндірілген. Ол фантастиканың тек қиялды көркем бейнелеу ғана емес, сонымен қатар ғылым мен техниканың жетістіктерін насихаттайтын ерекше жанр екенін атап көрсеткен. Жазушының көзқарасы бойынша, фантастика адам санасын дамытуға, ғылыми жаңалықтарды халыққа түсінікті түрде жеткізуге көмектеседі. Бұл мақалада Мархабаевтың ғылыми фантастика теориясына арналған еңбектері мен шығармашылық туындылары талданып, оның жазушы ретінде ғылымды қалай көркем түрде жеткізгендігі қарастырылады.

Негізгі бөлім. Жазушы шығармаларында ғылыми деректерді көркем әдебиетке тән бейнелермен үйлестіріп, оқырманды ойландыратын сұрақтар қою арқылы ғылыми фантастика жанрын дамытты. Оның туындыларында ғылыми фантастиканың негізгі элементтері - болашақ технологиялар, жасанды интеллект, ғарыштық саяхаттар, және ғылымның адамзатқа тигізетін әсері сюжет арқылы терең қарастырылады. Мархабаевтың шығармаларындағы кейіпкерлер ғылымға қызығушылық танытатын, білімге ұмтылатын, еркін ойлы тұлғалар болып келеді. Мысалы, «Күміс құмдар» шығармасындағы басты кейіпкер жаңа технологияларды зерттеп, оның адамзатқа пайдасын көру үшін өмірін арнайды. Ол тек зерттеуші ғана емес, сонымен қатар қоғамның дамуына үлес қосуға талпынған тұлға ретінде бейнеленеді. Абдул-Хамид Мархабаевтың шығармаларында ғылыми жаңалықтар мен технологиялардың болашаққа ықпалы негізгі тақырыптардың бірі ретінде қарастырылады. Оның «Ғарышқа сапар» деген шығармасы нақты осы ғылымға негізделген жазылған. Бұл шығармада автор ғарыштық зерттеулердің болашағын болжайды, жаңа планеталарды ашу мүмкіндігін қарастырады және адамзаттың болашақтағы қиындықтарын суреттейді.

Сонымен қатар автор шығармаларындағы кейіпкерлері арқылы ғылымның дамуы адамзаттың болашағын қалай өзгерте алатынын көреміз. Олардың өмірлік ұстанымдары, қоғамдағы рөлі және ғылыми ізденістері оқырманға шынайы болып көрінеді. Бұл кейіпкерлердің алдағы болатын қиындықтары арқылы Мархабаев оқырмандарға ғылымның маңыздылығын ұғындыруды мақсат еткен. Оқиғалар ғылыми қиялдың көркем бейнелері арқылы құрылған. Мәселен шығармаларының оқиғалары көбінесе болашақта, ғарышта немесе басқа да ғылыми фантастикаға тән орнында өрбиді. Жазушы оқырманды жаңа әлемдерге жетелеп, ғылымның болашағын көрсетеді. Бұл арқылы ол адамдардың болашаққа деген қызығушылығын арттырып, ғылыми прогрестің қаншалықты маңызды екенін түсіндіреді.

Мархабаевтың шығармаларында тағы жиі кездесетін оқиғалар, негізінен, ғылыми эксперименттер мен олардың салдарын зерттеу арқылы өрбиді. Мысалы, «Қиялшыл ғалымның арманы» әңгімесінде ғалымның жаңа ашқан технологиясының қоғамға тигізетін әсері суреттеледі. Бұл шығармада автор ғылым мен адамгершіліктің шекарасын зерттеп, ғылыми эксперименттердің этикалық мәселелерін қозғайды. Ал жазушының теориялық зерттеулеріне келер болсақ, автор ғылыми фантастиканы «қиялдық гипотезаларды» пайдалану арқылы шынайы ғылымның дамуына серпін беру құралы ретінде қарастырылады. Ол ғылыми фантастиканы «когнитивтік фантазия» деп атап, оның негізгі мақсаты тек ойын-сауық емес, сонымен қатар ғылыми түсініктер мен идеяларды халыққа жеткізу екенін көрсетеді. Зерттеулерінде фантастиканың «гипотетикалық ойлау» қабілетін дамытудағы маңызы ерекше

аталады. Мархабаевтың көзқарасы бойынша, ғылыми фантастика - бұл тек болашақты болжау құралы ғана емес, сонымен бірге ғылыми идеялардың ықтимал салдарын зерттейтін экспериментальды алаң.

Ғылыми фантастиканың негізгі теориялық тұжырымдарының бірі ретінде Мархабаев «ғылыми қиял» және «гипотетикалық эксперимент» ұғымдарын қолданды. Ғылыми қиял авторларға шынайы ғылыми деректерді көркем түрде өңдеуге мүмкіндік берсе, гипотетикалық эксперимент шығармашылықты ғылыммен үйлестіреді. Бұл әдістер Мархабаевтың көптеген шығармаларында көрініс табады. Мархабаев ғылыми фантастиканың «экспериментальды фантазия» ретіндегі рөлін ерекше атап өткен, яғни бұл жанр болашақтағы ғылыми жетістіктерді, технологияларды немесе олардың салдарын болжауға мүмкіндік береді. Мысалы, оның «Уақытқа көмілген қала» әңгімесінде уақыт концепциясы негізінде жаңа философиялық кеңістік құрылады. Шығармада уақыттың тұйықталған циклдерге бөлінуі, қала тұрғындарының осы циклдер ішінде өмір сүруі және уақытты жеңуге ұмтылуы негізгі тақырып ретінде қарастырылады. Мұнда автор тек уақыт мәселесін ғана емес, ғылыми қиялдың шексіз мүмкіндіктерін көрсетеді. «Қиялшыл ғалымның арманы» әңгімесінде ғылыми эксперименттердің қоғамға тигізетін салдары, ғылыми жаналықтарды қолданудың моральдық шектеулері қарастырылады. Бұл шығармада автор ғылыми қиялды адамзаттың этикалық таңдаулары мен жауапкершілігімен байланыстырады.

Мархабаевтың тағы бір танымал шығармасы «Құм шыны уақыты» уақытты басқару идеясына негізделген. Бұл шығарманың басты ғылыми гипотезасы - уақытты манипуляциялау арқылы өткендегі қателіктерді түзету мүмкіндігі. Осы гипотеза арқылы автор уақыттың моральдық және этикалық шектеулерін зерттейді. Уақытты өзгерту арқылы қандай салдарға тап болатынымызды көрсету арқылы Мархабаев оқырмандарға маңызды философиялық сұрақтар қояды. Мархабаевтың шығармаларындағы кейіпкерлер көбінесе ғалымдар, зерттеушілер немесе ғылыми қиялға қызығушылық танытатын адамдар болып келеді. «Күміс құмдар» әңгімесіндегі басты кейіпкер ғылымға құштарлығы мен болашаққа деген сенімі арқылы ерекшеленеді. Ол жаңа технологияларды зерттеу барысында кездесетін қиындықтарға төтеп беріп, өз тәжірибелерін адамзаттың игілігіне бағыттауға ұмтылады.

Автордың кейіпкерлері арқылы ғылымның әлеуметтік жауапкершілігі, оның адамдардың өміріне тигізетін әсері және ғылыми ізденістердің этикалық жақтары кеңінен зерттеледі. Мархабаев кейіпкерлерінің ғылыми ізденістері арқылы оқырмандарды ғылымның моральдық аспектілері туралы ойлануға шақырады. Мархабаев шығармаларында ғылыми-фантастикалық әлемдерді бейнелеп, оларды ғылыми дәлдікпен суреттейді. Оның шығармаларында ғылыми фантастика жанрының негізгі элементтері - болашақ технологиялар, жасанды интеллект, ғарыштық зерттеулер мен параллель әлемдер егжей-тегжейлі қарастырылады. Автор ғылыми жаңалықтар мен технологиялардың адамзат тағдырына қалай әсер ететінін көрсету арқылы ғылыми фантастиканың әлеуетін ашып көрсетеді.

«Қисынды қиял қырлары» атты еңбегі - қазақ ғылыми фантастикасының теориялық негіздерін зерттеуге арналған маңызды ғылыми туынды. Бұл еңбекте автор ғылыми фантастиканың ерекшеліктерін, оның әдебиеттегі рөлін, ғылыми негіздері мен терминологиясын талдайды. Еңбектің негізгі мақсаты - ғылыми қиял мен фантастиканың көркемдік және ғылыми аспектілерін жүйелеу және талдау. Аталған еңбегінде қолданылатын негізгі терминдердің бірі - «ғылыми қиял». Бұл ұғым ғылыми фантастиканың іргетасы болып табылады және ғылыми болжамдарды көркем түрде бейнелеуді білдіреді. Ғылыми қиял арқылы авторлар ғылымдағы жаңа мүмкіндіктерді көрсетуге, олардың болашаққа тигізетін әсерін болжауға тырысады. Мархабаевтың пікірінше, ғылыми қиял «гипотетикалық модельдер» мен «парадигмалық өзгерістерді» әдебиетте бейнелеу арқылы оқырманға ғылымның мүмкіндіктері туралы ой салуға көмектеседі.

Еңбекте келтірілген тағы бір маңызды ұғым - «гипотетикалық эксперимент». Бұл термин фантастикалық сюжеттің негізінде жатқан ғылыми гипотезалар мен эксперименттердің әдеби бейнесін сипаттайды. Мархабаев гипотетикалық экспериментті ғылыми-фантастикалық

шығарманың құрылымдық элементі ретінде қарастырып, оның ғылыми және көркемдік құндылығын ашып көрсетеді. Мархабаев ғылыми фантастикадағы «технологиялық болжам» терминін де егжей-тегжейлі талдайды. Бұл ұғым ғылыми жетістіктердің болашақта қандай бағытта дамуы мүмкін екендігін болжауға арналған әдеби құрал ретінде танылады. Мархабаев «технологиялық болжамдарды» ғылыми қиялдың ажырамас бөлігі деп санайды және олардың әдебиеттегі рөліне ерекше мән береді.

Абдул-Хамид Мархабаевтың «Қисынды қиял қырларында» ғылыми фантастикаға тән әдістер мен тәсілдер кеңінен қолданылады. Автор ғылыми фантастиканы тек қиялды бейнелеу құралы ғана емес, сонымен қатар жаңалықтарды насихаттау мен түсіндірудің бір түрі деп санайды.

Мархабаев өз еңбегінде экспериментальды ойлау тәсілін қолданады, бұл тәсіл гипотетикалық жағдайларды әдебиеттің көмегімен зерттеуге мүмкіндік береді. Ол ғылыми эксперименттердің болашақ қоғамға ықпалын қарастыра отырып, фантастикалық элементтер арқылы ғылыми ойларды көркем суреттеуге ерекше мән береді. Бұл әдіс ғылыми фантастиканың тек әдебиет жанры ғана емес, сонымен қатар ғылымның дамуына ықпал ететін маңызды құрал екенін көрсетеді.

Автордың ғылыми еңбектері ғылыми фантастика жанрын зерттеуге арналған маңызды әдеби-ғылыми туынды болып табылады. Мархабаевтың еңбегі қазақ ғылыми фантастикасының дамуына елеулі үлес қосып, ғылыми қиялды әдебиетте қолданудың жаңа әдістерін ұсынады. Ғылыми және әдеби құндылығы жағынан аталған еңбек қазақ әдебиетінің ғылыми фантастика жанрын дамытумен қатар, оқырманның ғылыми түсініктерін кеңейтуге бағытталған. Мархабаевтың қолданған әдістері мен ғылыми негіздері фантастика жанрының тек қиял мен ойдан шығарылған оқиғалар ғана емес, сонымен қатар нақты ғылымға негізделген әдебиет түрі екенін дәлелдейді. Ол ғылыми қиял мен көркемдік тәсілдердің бірлігін, олардың оқырманға ықпалын терең зерттей отырып, ғылыми фантастиканың әлеуетін ашып көрсетеді.

Абдул-Хамид Мархабаевтың «Қисынды қиял қырлары» еңбегі қазақ әдебиетіндегі ғылыми фантастика жанрының теориялық негіздерін жүйелеп, оның ғылыми және әдеби құндылығын ашады. Еңбекте қолданылған терминдер мен ғылыми әдістер, әсіресе ғылыми қиял, гипотетикалық эксперимент және технологиялық болжамдар ұғымдары, ғылыми фантастиканың мүмкіндіктерін кеңейтіп, оның болашақты болжаудағы рөлін көрсетеді. Мархабаевтың еңбегі ғылыми фантастиканы зерттеушілер мен осы жанрға қызығушылық танытатын оқырмандар үшін құнды дереккөз болып табылады.

Фантастика жанрының табиғаты мен теориялық ерекшеліктерін айқындайтын фантастикатану хақында «Қазақ фантастикасының қалыптасу жолдары мен даму тенденциялары» деп аталатын кандидаттық диссертациясында фантастика жанрының поэтикасы жайлы зерттеп, кейіннен «Қолыңды әкел, Келешек. Қазақ фантастикасы: кеше, бүгін және...», «Қазақ фантастикалық әдебиеті», «Қызықты қазақ қиялы», «Қазақ фантастикасының поэтикасы» монографияларын жазды. «Фантастика негіздері» оқулығын жазып, ол жерде көптеген авторлардың тұжырымдарына сәйкес, фантастиканы жүйелі түрде зерттеді.

Фантастика жанрын ғалым өзіне тән ерекшелікпен көзге түсетінін атап кетті. Яғни, жанрдың басты ерекшеліктері – оның екі негізгі бағытта дамуы. Олар әлеуметтік фантастика және ғылыми фантастика деп жіктелуінде. Әлеуметтік фантастика поэзия мен прозаға сай жазылса, ғылыми фантастика ғылымның мәселелерімен шектеліп қана қоймай, космосты өзінің «эксперимент» алаңына айналдырғанын атап көрсетті. Сонымен қатар ғалым өз зерттеулерінде қазақ фантастикасының жазба әдебиетіндегі даму дәуірлерін бірінші болып жіктеді. Кейінгі фантасттанушыларға бағыт ретінде, фантастика жанрын қазақ әдебиетінің туу, даму, қалыптасу процестерімен байланыстырып, сабақтастырған. Ол жанрдың поэтикасы жайында дәйектеме жасады. Фантастика ғылымының табиғатын ашу жолындағы зерттеулер жүргізу – фантастикатану мен әдебиет теориясының басты қойған талабы дей келе, ғалым фантастиканы жанр бойынша жіктеуде осы саланың теориялық проблемаларын қарастыру

міндеті тұрғанын атап өтті. Фантастиканың екі жанрға жіктелуінің себебі, екі жанрдың өзіне тән ерекшеліктері мен әдебиет әлеміндегі өзіндік қызметтерінің болуында. Фантасттанушының берген ақпаратына сәйкес, ағылшын әдебиетінде «әлеуметтік» және «ғылыми» типтендіруімізді «жұмсақ»(бекзаттық, әлеуметтік) және «қатты» (ғылыми-жаратлыс) деп бөліп қарастырған.

Әлеуметтік фантастика халықтың арманы мен мақсаты, жайы мен күйін көрсету мақсатында жазылады. Фантастиканың бұл саласы қазақ әдебиетінің бастау бұлағында тұрғаны мәлім. Әлеуметтік сарынды ең әуелі фантастиканың көркем әдебиеттілігінен іздейді. В. Сытиннің «Әлеуметтік фантастика – қарымды қиял, арқалы арманның қоздырғышы» деген пікірін ұтқыр пікір санайды. Әлеуметтік фантастика – қазірде тұтастай болмысымен ұлт есебінде халқымыздың қалыптасқан тірлігінің, идеологиясының барлық саласына кеудей, тереңде енген феномен. Қазіргі таңда қазақ әдебиетінде толыққанды әлеуметтік фантастика қалыптасты деуге болады. Ол проза мен поэзияда өзіндік бағалы жемісін беріп келеді.

Фантасттанушы қазақ ертегілеріде де басқа халықтың ауыз әдебиетіндегі «робот» идеясының болғандығын атап өтті. Себебі, технология атымен жоқ көне заманда қазақ ертегілерінде роботтың игі істер атқара алатындығы айтылады. Сол замандағы Желаяқтар – қазіргі таңдағы автомобильдер мен дыбыстап жылдам ұшатын реактивті зымырандар. Таусоғарлар – бүгінде тау тасты қопарып, бірінші жерден екінші жерге үйінді салатын экскаваторлар. Көрегендер – теледидарлар мен радарлық аспаптар. Мұның бәрі де халықтың тәтті қиялынан туған, ежелден арман еткен нәрселері. Ғалым қазақ ертегілерінің басты символын адам деп көрсетсе, оның негізгі идеясы адамның ұлылығын дәріптеу екенін атап өтті. Ал, кез келген ертегіде адамның сенімді серігі ретінде жылқыны көрсетсе, оған кейде қанат бітіреді, кейде жанына көмекші ретінде құсты жібереді.

Фантастиканың ерекшелігі ретінде ғалым кей ертегілердегі кейіпкерлердің әуелгі түрінен басқа түрге құбылып кетуін жатқызады. Бұл тұста, ертегілер өз қаһармандарын сандасқа құбылтып жібергенде, оқырман ойы фантастикалық құбылыс шапшаңдығына зорға ілесіп жүре алатындығын атап өтті.

Қорытынды. Қорыта келе, фантастиканың дамып жетілуінде Абдул-Хамид Мархабаевтың қосқан үлесі зор. Жазған еңбектерінде жанрдың туу, даму, жіктелуі, кемелдену дәуірінің бет-белестеріне қатысты пайымдаулар мен дәйектемелер жасады. Осылай ғылыми зерттеу әдітерінің нәтижесінде өз басынан кешкен әр алуан кезеңдер барысында жіберген шығармашылық қателіктері мен табыстарын теориялық тұрғыда қарастырды. Ол кеңес дәуіріндегі фантастикаға сын көзбен қарады. Себебі, фантасттың айтуынша, кеңес дәуіріндегі шығармалардың басты кейіпкерлері келешекке пессимистік көзқараста қараған болатын. Ресей ғалымдары Абдул-Хамид Мархабаевты әлемге мәшһүр Лйзек Азимов және Айронфист Свенель, Сергей Абрамов, Агоп Мелконян, Адам Цицервич сияқты фантаст- жазушылармен қатар қояды.

Абдул-Хамид Мархабаевтың ғылыми-фантастикалық шығармашылығы қазақ әдебиетінде ерекше орын алады. Оның еңбектері ғылыми фантастиканың теориялық негіздерін қалыптастырумен қатар, ғылым мен қиялдың арасындағы байланысты көркем түрде жеткізеді. Мархабаевтың шығармалары ғылыми гипотезалар мен қиялды шебер қолдану арқылы болашақ туралы жаңа ойларды алға тартып, оқырмандарды ғылымның мүмкіндіктері мен шектеулерін түсінуге шақырады.

Бұл мақала Абдул-Хамид Мархабаевтың ғылыми фантастикадағы рөлін және оның шығармашылығының жанрлық ерекшеліктерін түсінуге бағытталған. Оның шығармалары адамзаттың болашағына деген сенімін арттырып, ғылыми жанылықтардың қоғамға тигізетін әсерін көрсетуде үлкен үлес қосады. Мархабаевтың ғылыми қиял мен әдебиет арасындағы шекараны зерттеуі оның шығармаларын ерекше құнды етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Мархабаев А. Болашақтың ұлылығы. – Мәскеу: Баспа үйі X, 2019. – 256 б. [Электрондық ресурс]: URL: adebiportal.kz (өтінім берілген күні: 09.08.2024).

2. Мархабаев А.Х. Таңдамалы жұмыстар. – Алматы: Жазушы, 1981. – 312 б. [Электрондық ресурс]: URL: kitapkhana.kz (өтінім берілген күні: 09.08.2024).
3. Қалиева С. Абдул-Хамид Мархабаевтың фантастикалық прозасындағы әлеуметтік-философиялық мәселелер // ҚазҰУ хабаршысы. – 2015. – № 4(58). – 65-72 бб.
4. Әбді М. Абдул-Хамид Мархабаев: Өмірі мен шығармашылығы. – Алматы: Жазушы, 2008. – 192 б.
5. Әбді М. Абдул-Хамид Мархабаев: Шығармашылық мәселелер // Қазақ әдебиеті: жаңа көзқарастар. – 2016. – № 2. – 48-55 бб.
6. Қалиева С. Қазақ фантастикалық әдебиетінің даму контексіндегі Абдул-Хамид Мархабаев шығармашылығы // Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ халықаралық конференциясы: материалдар жинағы. – Алматы, 2020. – 123-128 бб.
7. Мұхамедрахимов Т. Ғылыми қиялдың әдебиеттегі орны // Қазақ тілі мен әдебиеті. – 2018. – № 3(71). – 29-34 бб.
8. Әділханов Б. Қазақ әдебиетінің ғылыми-фантастика жанры // Тіл және өнер. – 2020. – № 1(12). – 45-52 бб.
9. Сейдахметов Н.Ф. Қазіргі ғылыми фантастиканың тенденциялары // Жаңа заманғы әдебиеттану: халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Астана, 2021. – 98-104 бб.

ЭРИХ МАРИЯ РЕМАРК «БАТЫС МАЙДАНЫНДА ӨЗГЕРІС ЖОҚ» РОМАНЫНДАҒЫ ЕР АДАМ БЕЙНЕСІ

ОТЫЗБАЕВА Р.Н.

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті

(Алматы, Қазақстан)

oty-baeva02@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада көркем әдебиеттегі образ ұғымы, оның дамуы мен түрлерінің жіктелуі қарастырылады. Кез келген әдебиетте қаламгер, өзге өнер түрлерінде суреткер жасаған образ өзіндік шындығын ерекше, басқа бір қырынан, шығармашылық қырынан ашуға, түсіндіруге талпынады. Сөзбен баяндалған сурет деп сипатталатын, яғни образ көркем шығармадағы қаламгер қиялынан, ойындағы бейнеден, суреттен шыққан әрбір сөз көркем бейнеге, тірлікке не болғанда, әрекет қосылғанда, жоғарыда айтып өткендей оқиғалар ретімен байланысқа түскенде ғана пайда болады. Соның негізінде неміс жазушысы Эрих Мария Ремарктің ең танымал туындыларының бірі «Батыс майданында өзгеріс жоқ» романындағы ер адам бейнелері, образдардың тұтастығы мен жинақтық образдар жүйесін құрайтындығы дәлелденеді. Негізгі және қосалқы кейіпкерлердің бейнесі сөз арқылы көркем бейнеге, тірлікке не болып, әрекет қосылып нағыз реалистік образ жүйесін құрайтындығы көрсетіледі. Романдағы ер адам бейнелерінің құрылымы, ерекшеліктері және үкестіктері қарастырылатын болады.

Түйін сөздер: көркем образ, образдылық, реалистік образ, ер адам бейнесі, көркем әдебиет.

Аннотация. В данной статье рассматривается понятие образа в художественной литературе, его развитие и классификация типов. Образ, созданный писателем в любой литературе и художником в других видах искусства, пытается раскрыть и объяснить собственную реальность с иной, творческой точки зрения. Описываемый как картина словами, или каждое слово, исходящее из воображения писателя, мысленный образ, картина в художественном произведении появляется лишь тогда, когда она приобретает художественный образ, жизнь, когда добавляется действие, когда она соприкасается с последовательностью событий, упомянутая выше. На основе этого доказано, что образы мужчин в романе «На Западном фронте без перемен», одним из самых известных произведений немецкого писателя Эриха Марии Ремарка, создают систему целостных образов. Показано, что образ главных и второстепенных персонажей обретает художественный образ и жизнь посредством слова и вместе с действием создает подлинно реалистическую образную систему. Будет рассмотрена структура, особенности и сходство мужских образов в романе.

Ключевые слова: художественный образ, образность, реалистический образ, мужской образ, художественная литература.